

# 1982 ANAYASASI'NA GÖRE SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI

A. Emrah AKYAZAN\*

## I. Giriş

Demokrasilerin ana unsurlarından olan siyasi partilerin kuruluş prensipleri ve esasları yanında, kapatılmalarını düzenleyen hükümler de anayasalarda yer almaktadır. Batı demokrasilerinde olduğu gibi ülkemizde de siyasi partiler hukuku oluşturulurken, tarihi deneyimlerden ders alınarak belirli bazı yasaklamalar da getirilmiştir.

Demokratik rejimlerin, dayandıkları temel prensiplerle açıkça çelişkiye düşmemek kaydıyla, kendilerini koruma hakkı olduğu kabul edilmektedir. Siyasi partilerin yasaklanmasına gidilirken, bütün siyasal güçlerin toplumda serbestçe mücadele etmesi ilkesi ile, devlet düzeninin ve demokrasinin dokunulmaz temel değerlerini korumak zorunluluğu arasında bir “uzlaşma” sağlayabilmek son derecede önemli olmaktadır.<sup>1</sup>

Almanya, İtalya, Fransa, İspanya, Portekiz, Danimarka, Avusturya gibi Avrupa ülkelerinin anayasalarında siyasi parti yasaklarına doğrudan ya da dolaylı olarak yer verilmiştir.

Genellikle ülkeler kendi rejimlerini ve varlıklarını tehdit eden siyasi partileri, bu tehdit somutlaştığı ölçüde yasaklama eğilimine girmektedirler. Demokrasinin temel felsefesi açısından önemli olan, özgürlüğün temel bir değer olarak korunması ve yasağın bu temel değere hizmet

---

\* Avukat, AnkaraBarosu.

<sup>1</sup> Tanilli, Server, *Devlet Ve Demokrasi – Anayasa Hukukuna Giriş*, s. 228, Çağdaş Yayınları, 8. Bası, Haziran 1996, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

ettiği ölçüde var olması ve uygulanmasıdır. Bir ülke, bu hassas dengeyi koruyabildiği ölçüde demokrattır.<sup>2</sup> Yasaklamanın boyutu, özgürlükçü demokratik düzeni ve ülkenin varlığını koruma amacıyla ölçülü bir denge içinde tutulabilmelidir. Bu dengenin korunmasında sadece devlete ya da kurulu düzenin partilerine değil, kurulu düzene karşıt partilere de büyük bir sorumluluk düşmektedir.

İnsan hakları ve ona dayalı demokrasi, evrensel değerler olduklarını büyük ölçüde kanıtlamışlardır. Marjinal siyasi partiler bile bundan kendi amaçları yönünde yararlanma şansına sahiptirler. Bunun için mücadelelerini oyunun temel kuralları içinde tutmaları yani demokratik rejimin kendilerine sağladığı hakları kötüye kullanmamaları gerekmektedir. Bu temel koşullara uymaları kaydıyla, marjinal siyasi partilerin de özgürlükçü demokratik bir düzende yasağa muhatap olmaksızın, demokratik yöntemlerle geniş bir siyasal alan bulmaları mümkündür.

Türkiye’de 7 Kasım 1982 tarihli halk oylaması sonucunda kabul edilen 1982 Anayasası’nın 69. maddesinin 1. fıkrasında;

*“Siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar, Anayasanın 14. maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar, çıkanlar temelli kapatılır.”*

6. fıkrasında;

*“Siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcılığı’nın açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesi’nce karara bağlanır.”*

8. fıkrasında;

*“Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı ülkelerdeki dernek ve gruplardan herhangi bir suretle aynî ve nakdî yardım alamazlar, bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiye’nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden siyasi partiler de temelli kapatılır.”*

ve 9. fıkrasında da;

*“Siyasi partilerin kuruluş ve faaliyetleri, denetlenme ve kapatılmaları yukarıdaki esaslar dairesinde kanunla düzenlenir.”* hükümlerine yer vermek suretiyle, siyasi partilerin kapatılmalarına esas teşkil eden anayasal düzenlemeler ortaya konmuştur.

<sup>2</sup> Sağlam, Fazıl, *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, s. 73, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1. Bası Temmuz 1999, İstanbul.

1982 Anayasası'nın halk oylamasıyla kabulünden sonra, gene Kurucu Meclis (Danışma Meclisi ve Millî Güvenlik Konseyi) tarafından hazırlanarak kabul edilen 24 Nisan 1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile, siyasi partilerin hukukî statüsü ayrıntılı olarak yeniden düzenlenmiştir.<sup>3</sup>

1982 Anayasası'nda siyasi partilerin kapatılması Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesi'nce kesin olarak karara bağlanır. Bu kural, 1961 Anayasası'nda da (m. 57/3) olduğu gibi siyasi partilere teminat sağlayan bir düzenlemedir. Böylece siyasi partilerin kapatılması öteki mahkemelere değil, fakat Anayasa'nın üstünlüğünün de teminatı olan bir yüksek yargılama organına verilmektedir.<sup>4</sup>

## II. 1982 Anayasası'na Göre Siyasî Partilerin Kapatılmasını Düzenleyen Mevzuat

1982 Anayasası'nın ve Siyasi Partiler Kanunu'nun, siyasi partilerin kapatılması ile ilgili hükümlerinde, 1982 yılından günümüze kadar çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Toplumun siyasi ve sosyal anlayış ve ihtiyaçları doğrultusunda, Anayasa ve kanunlarda da gerekli değişikliklerin yapılabilmesi, toplumun demokratik beklentilerini karşılayabilmek açısından son derecede önemlidir. Anayasal ve kanunsal düzenlemelerin toplumsal gelişmeler doğrultusunda seyretmesi, toplumun demokratik gelişme sürecini de olumlu şekilde etkileyecek sağlıklı bir olgudur.

### 1. Siyasi Partilerin Kapatılması ile İlgili Anayasal Düzenlemeler

1982 Anayasası'nın siyasi partilerin kapatılması ile ilgili düzenlemelerinde; 23.07.1995/4121 ve 03.10.2001/4709 tarih ve sayılı kanunlarla bazı değişiklikler yapılmış bulunmaktadır.

1982 Anayasası'nın İkinci Kısım - Temel Haklar ve Ödevler, Dördüncü Bölüm - Siyasi Haklar ve Ödevler, "III. Siyasi Partilerle İlgili Hükümler

<sup>3</sup> Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, s. 317-318, Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., 8. Bası Eylül 2003, İstanbul.

<sup>4</sup> Teziç, Erdoğan, *a. g. e.*, s. 327.

– A. Parti Kurma, Partilere Girme ve Partilerden Ayrılma” başlığı altında yer alan 68. maddesi ile, “B. Siyasi Partilerin Uyacakları Esaslar” başlığı altında yer alan 69. maddesi ve Üçüncü Kısım – Cumhuriyetin Temel Organları, Üçüncü Bölüm – Yargı, “II. Yüksek Mahkemeler – A. Anayasa Mahkemesi – 4. Çalışma ve Yargılama Usulü” başlığı altında yer alan 149. maddesinde, siyasi partilerin kapatılmalarında esas alınacak Anayasa kuralları belirtilmiştir.

Anayasa’nın 68. maddesinin konumuzla ilgili hükümlerini şu şekilde belirleyebiliriz:

**3. fıkra:** “Siyasi partiler önceden izin alınmadan kuruluslar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.”

**4. fıkra:** “Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf ve zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz, suç işlenmesini teşvik edemez.”

Anayasa’nın 69. maddesinin konumuzla ilgili hükümleri ise şunlardır:

**1. fıkra:** “Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.”

**4. fıkra:** “Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesi’nce kesin olarak karara bağlanır.”

**5. fıkra:** “Bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir.”

**6. fıkra:** “Bir siyasi partinin 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi’nce tespit edilmesi halinde karar verilir. Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca

*zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.”*

**7. fıkra:** *“Anayasa Mahkemesi yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir.”*

**8. fıkra:** *“Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.”*

**9. fıkra:** *“Bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesi’nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazete’de gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar.”*

**10. fıkra:** *“Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan veya Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddî yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır.”*

**11. fıkra:** *“Siyasi partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları, siyasi partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.”*

Anayasa’nın 149. maddesinin ilgili hükümleri ise aşağıdadır:

**1. fıkra:** *“Anayasa Mahkemesi, Başkan ve on üye ile toplanır, salt çoğunluk ile karar verir. Anayasa değişikliklerinde iptale ve siyasi parti davalarında kapatılmaya karar verilebilmesi için beşte üç oy çokluğu şarttır.”*

**4. fıkra:** *“Anayasa Mahkemesi ... siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’ndan sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.”*

## 2. Siyasi Partiler Kanunu’nda

### Siyasi Partilerin Kapatılması İle İlgili Hükümler

22.04.1983 tarihinde kabul edilen 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nda günümüze kadar pek çok değişiklikler yapılmıştır. Siyasi partilerin kapatılması ile ilgili hükümler, Anayasa değişiklikleri sonrasında yeni düzenlemelere konu olmuştur.

Siyasi partiler hakkındaki anayasal esaslar, Siyasi Partiler Kanunu'nun ilgili bölümlerinde Anayasa'ya paralel düzenlemeler olarak yer almaktadır. Anayasal düzenlemeler, siyasi partiler ile ilgili kural ve uygulamaların anayasal prensiplere uygun şekilde kanunla düzenleneceğini öngörmektedir.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun, siyasi partilerin kapatılması ile ilgili düzenlemelerinde; 12.09.1992/3821, 12.08.1999/4445, 26.03.2002/4748 ve 02.01.2003/4778 tarih ve sayılı kanunlarla değişikliklere gidilmiştir.

Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin 12.12.2000 tarih ve 2000/86 esas, 2000/50 karar sayılı kararıyla Siyasi Partiler Kanunu'nun *"Bir Siyasi Partinin Yasak Eylemlere Odak Olması Hali"* başlıklı 103. maddesinin ikinci fıkrası iptal edilmiştir.

Siyasi Partiler Kanunu'nun, siyasi partilerin kapatılması ile ilgili maddeleri aşağıdadır:

Kanun'un, dördüncü kısım, birinci bölümünde; *"Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar"* başlığı altında yer alan 78. maddesi, Anayasa'nın 68. maddesinin 4. fıkrasında belirlenen esasları da içeren yasakları saymaktadır.

78. maddenin *"f"* bendi ise, siyasi partilere demokratik anayasal düzen ile ilgili önemli bir yorum yasağı getirmektedir: *"Siyasi partiler. ... Anayasa'nın hiçbir hükmünü, Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlayamazlar."*

Kanun'un, dördüncü kısım, üçüncü bölümünde; *"Atatürk İlke ve İnkılâplarının Korunması"* başlıklı 84. maddesinde 8 inkılâp kanunu sayılmakta ve siyasi partilerin Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik niteliğini korumak amacını güden bu kanunların hükümlerine aykırı amaç güdemeyecekleri ve bunlara aykırı faaliyette bulunamayacakları vurgulanmaktadır.

Kanun'un, dördüncü kısım, ikinci bölümünde yer alan; *"Bağımsızlığın Korunması"* başlıklı 79. maddesi, *"Devletin Tekliği İlkesinin Korunması"* başlıklı 80. maddesi, *"Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi"* başlıklı 81. maddesi, *"Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı"* başlıklı 82. maddesi ve *"Eşitlik İlkesinin Korunması"* başlıklı 83. maddesi, Anayasa'nın 68/4 maddesi çerçevesinde siyasi partilerin uymak zorunda bulundukları esasların altını çizmektedir.

Kanun'un dördüncü kısım, üçüncü bölümünde yer alan; *"Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği"* başlıklı 86. maddesi ve *"Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı"* başlıklı 87. maddesi ile Anayasa'nın 68/4 maddesi ışığında Türkiye Cumhuriyeti'nin korunmasına dönük prensipler vazedilmektedir.

Kanun'un, dördüncü kısım, dördüncü bölümünde; *"Tüzük ve Programlar İle Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar"* başlıklı 90. maddesinde; *"Siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri Anayasa ve bu kanun hükümlerine aykırı olamaz"* hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile, Anayasa'nın 68/4 maddesi esasları ve 69. maddesinin temelli kapatma ile ilgili 5. fıkrası esasları arasında paralellik kurulmaktadır.

Kanun'un 95. maddesinde, kapatılan siyasi partiler ve mensuplarının durumu belirlenmekte, 96. maddesinde ise kurulacak yeni bir siyasi partinin, Anayasa Mahkemesi'nce kapatılan bir siyasi partinin devamı olduğunu beyan ve iddia etmesi yasaklanmaktadır.

Kanun'un, *"Siyasi Partilerin Kapatılması"* başlıklı beşinci kısmında yer alan, *"Görevli Mahkeme ve Savcılık"* başlıklı 98. maddesinin ilk iki fıkrasında; *"Siyasi partilerin kapatılması davaları Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından Anayasa Mahkemesi'nde açılır. Siyasi partilerin kapatılması davalarında kapatılmaya karar verilebilmesi için beşte üç oy çokluğu şarttır"* ve *"Anayasa Mahkemesi'nce verilen kararlar kesindir"* hükümlerine yer verilmektedir. İlk fıkra hükmü, Anayasa'nın 149. maddesinin 1. fıkrasındaki beşte üç oy çokluğu prensibini yansıtmaktadır.

98. madde, daha sonraki fıkralarında Cumhuriyet Başsavcılığı'nın, davanın açılması ve yürütülmesi sırasındaki yetkilerini ve çalışma esaslarını belirlemektedir.

Kanun'un 99. maddesinde, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin isteklerin, Cumhuriyet Başsavcılığı'na reddi halinde yapılacak itirazların inceleneceği *"Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kurulu"* hakkındaki düzenlemeye yer verilmiştir.

Kanun'un, *"Siyasi Partilerle İlgili Yasaklara Aykırılık Halinde Dava Açılması"* başlıklı 100. maddesinin 1. fıkrasında kapatılma davasının:

*"a. Re'sen,*

*b. Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanı'nın istemiyle,*

*c. Bir siyasi partinin istemi üzerine"* açılabileceği belirtilmektedir.

100. maddenin sonraki fıkralarında “b” ve “c” hallerinde dava açma istemleri ile ilgili şartlara yer verilmiştir.

Siyasi Partiler Kanunu’nun 101. maddesi, “Anayasa’daki Yasaklara Aykırılık Halinde Partilerin Kapatılması” başlığı altında şu düzenlemeyi yapmaktadır:

*“Anayasa Mahkemesi’nce bir siyasi parti hakkında kapatma kararı;*

*A Bir siyasi partinin, tüzük ve programının devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi,*

*b. Bir siyasi partinin, Anayasa’nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi’nce tespiti,*

*c. Bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması”*

Hallerinde verilir.

Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkranın “a” ve “b” bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin almakta olduğu son yıllık devlet yardımı miktarının yarısından az olmamak kaydıyla, bu yardımdan kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazine’ye iadesine karar verebilir.

Kanun’un, “Cumhuriyet Başsavcılığı’nın İsteklerine Uyulmaması Halinde Yapılacak İşler” başlığı altında düzenlenen 102. maddesinin 1. fıkrasında, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın<sup>5</sup> siyasi partiden istediği bilgi ve belgelerin süresi içinde verilmemesi halinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın ikinci bir yazı ile süre de bildirerek bilgi ve belge isteklerini tekrar tebliğine rağmen bu süre içinde de istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın o siyasi partinin kapatılması veya devlet yardımından kısmen veya ta-

<sup>5</sup> Maddenin başlığında “Cumhuriyet Başsavcılığı’nın” denilirken, metinde “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın” denilmesi hatadır.



mamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesi'nde re'sen dava açılabilceğı belirtilmiştir.

Yine 102. maddenin ikinci fıkrasına göre, Anayasa'nın 68/4 maddesinde yer alan hükümlere aykırı fiil işlenmesinden sorumlu olan parti organı, merci veya kurulunun işten el çektirilmesi veya bu nedenle hüküm giyen siyasi parti üyelerinin ihracı için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca yazı ile o partiye bildirimde bulunulur. Bu tebliğden itibaren 30 gün içinde siyasi parti istenileni yerine getirmedeği takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca Anayasa Mahkemesi'nde o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılır. İddianamenin tebliğinden itibaren 30 gün içinde siyasi parti el çekirme veya üyelerin ihracı işlemlerini gerçekleştirirse, o partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava düşer. Aksi halde Anayasa Mahkemesi davayı karara bağlar.

Ancak bu fıkrada açılacak dava ile ilgili ibarede “kapatılması” deyiimi 02.01.2003/4778 tarih ve sayılı kanunun 11. maddesi ile metinden çıkarıldığı halde, fıkranın daha sonraki bölümünde “...o partinin kapatılması ... için açılan dava düşer...” ifadesine yer verilmiş olması, metni ayıklama konusunda gözden kaçan bir husus olarak değerlendirilmelidir.

Kanun'un, “Bir Siyasi Partinin Yasak Eylemlere Odak Olması Hali” başlıklı 103. maddesinin 1. fıkrasında, Anayasa'nın 68/4 maddesi hükmüne aykırı eylemlerin odak halini oluşturup oluşturmadığının Anayasa Mahkemesi'nce belirleneceğı ifade edilmektedir. 103. maddenin 2. fıkrasında ise; “Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiğı ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiğı yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarıncaya kararlılık içinde işlendiğı takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır” denmektedir.

Kanun'un, “İdarî Mercilerin, Savcılarının ve Mahkemelerin Görevi” başlıklı 106. maddesi, siyasi partilerin kapatılmaları veya Devlet yardımından yoksun bırakılmalarına neden olabilecek fiil ve hallerinin, hangi kişi ve kurumlar tarafından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na intikal ettirileceğini düzenlemektedir:

106. madde: *“Bu kanunun 101, 103 ve 104. maddelerinde belirtilen fiil ve haller hakkında bilgi edinen idarî merciler, bu bilgileri mahallî Cumhuriyet Savcılığı’na derhal ve yazılı olarak intikal ettirirler. Mahkemeler de, bu gibi fiil ve halleri öğrendikleri zaman, durumu derhal mahallî Cumhuriyet Savcılığı’na yazı ile duyururlar. Cumhuriyet Savcılıkları bu bilgileri hemen Adalet Bakanlığı’na ve belgeleriyle birlikte Cumhuriyet Başsavcılığı’na yazı ile bildirirler.”*

Maddenin son satırında bilgilerin *“Cumhuriyet Başsavcılığı’na”* bildirileceği ifade edilmektedir. Bu makamın *“Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı”* şeklinde düzeltilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Kanun’un 107. maddesinde, Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılan siyasi partinin bütün mallarının Hazine’ye geçeceği hükme bağlanmakta ve bu kapatma kararının Bakanlar Kurulu’nca uygulanacağı belirtilmektedir.

Kanun’un beşinci kısmının son maddesi olan 108. maddesi ile de, bir siyasi partinin kapatılması için Anayasa Mahkemesi’nde dava açıldıktan sonra, o partinin yetkili organı tarafından verilecek kapanma kararının, Anayasa Mahkemesi’nde açılmış bulunan kapatma davasının yürütülmesine ve kapatma kararı verilmesi halinde doğacak hukukî sonuçlara engel olmadığı hükme bağlanmaktadır.

Bu suretle, kapatılma halinde çok ağır müeyyidelere maruz kalabilecek siyasi partinin, kapanma kararı vererek bu müeyyidelerden kaçınması önlenmektedir.

### **3. Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da Siyasi Partilerin Kapatılması ile İlgili Hüküm**

2949 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 03.07.1997 tarih ve 4280 s.k. ile değişik 33. maddesinde; *“Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılan, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinde incelenir ve karara bağlanır. Bu davalarda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’ndan sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilinin savunması dinlenir”* hükmü bulunmaktadır. Bu hüküm Anayasa’nın 149. maddesinin son fıkrasına 23.07.1995 tarih ve 4121 s.k. ile eklenen; *“Anayasa Mahkemesi ... siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda,*

*Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'ndan sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler"* cümlesi ile paralellik göstermektedir. Bu ek cümle ile getirilen husus;<sup>6</sup> önce Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın dinlenilmesi, daha sonra da davalı siyasi partinin dinlenilmesidir. Bu cümlenin amacı siyasi parti kapatma davalarında duruşma yapılması değildir. Bu nedenle siyasi partilerin kapatılması davalarının "*dosya üzerinden incelenerek karara bağlanması*" kuralının, AİHS'nin 6. maddesinde yer alan; "*davanın açık olarak görülmesi*" ilkesi ile bağdaşmadığı ifade edilmektedir.

### III. 1982 Anayasası Dönemindeki Kapatma Davaları

1982 Anayasası'nın kabulünü izleyen ilk 12 yılda açılan 19 kapatma davasından 8'i Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilirken, 11'i kapatma kararı ile sonuçlanmıştır. Dikkati çeken husus, 1990'a kadar olan dönemde açılan 8 davadan sadece Türkiye Huzur Partisi hakkındaki dava kapatma kararı ile sonuçlanırken,<sup>7</sup> diğer 7 davanın Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiş olmasıdır.

Anayasa Mahkemesi 1990'lı yıllara kadar açılan kapatma davalarından sadece birini kabul edip, diğerlerini reddederek siyasal yaşamın demokratikleşmesi yönündeki gayretlere katkıda bulunmuştur.<sup>8</sup>

1991-1994 döneminde açılan 11 davadan 1'i reddedilirken, 10 davanın kapatma kararı ile sonuçlandığı görülmektedir. Bu dönemde kapatılan Cumhuriyet Halk Partisi için kapatma gerekçesi, yasayla kapatılmış partinin isim, amblem, rumuz ve benzeri işaretlerinin kullanılmış olmasıdır.<sup>9</sup>

1991-1994 dönemindeki kapatma kararlarının artmasının bir nedeni de, kapatılan partinin bir benzerinin kısa süre içinde tekrar kurulmuş olmasıdır.

<sup>6</sup> Metin, Yüksel, *Siyasî Parti Kapatma Davalarında Ortaya Çıkan Ön Sorunlar*, <http://www.abchukuk.com/makale/makale38.html>, Erişim Tarihi: 22.05.2006

<sup>7</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 25.10.1983 Tarih ve 83/2 Esas, 83/2 Karar sayılı kararı. Bkz. Aliefendioğlu, Yılmaz, *Anayasa Yargısı Ve Türk Anayasa Mahkemesi*, s. 289, Yetkin Yayınları, Ankara 1996

<sup>8</sup> Aliefendioğlu, Yılmaz, *a. g. e.*, s. 272

<sup>9</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 24.09.1991 Tarih ve 90/2 Esas, 91/2 Karar sayılı Kararı.

Diğer taraftan bazı siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemlerinin devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesine aykırılığı nedeniyle Anayasa Mahkemesi'nin, verdiği kapatma kararlarında, ülkede yaygınlaşan ayrılıkçı terör hareketlerinin etkili olduğu düşünülebilir. Anayasa Mahkemesi, Sosyalist Parti ile Halkın Emek Partisi hakkındaki kapatma kararlarını 10/1 oy çokluğuyla, Türkiye Birleşik Komünist Partisi, Özgürlük ve Demokrasi Partisi, Sosyalist Türkiye Partisi ve Sosyalist Birlik Partisi hakkındaki kapatma kararlarını oy birliğiyle vermiştir.<sup>10</sup>

1995 yılını izleyen dönemde Anayasa Mahkemesi, Demokrasi ve Değişim Partisi'nin ve Emek Partisi'nin kapatılmasına karar vermiştir.<sup>11</sup> Her iki partinin kapatılma nedenleri; azınlık yaratma ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozma yasaklarına aykırı parti programlarıdır.<sup>12</sup>

1995 sonrasındaki siyasi parti kapatma davalarından Refah Partisi ile ilgili davada,<sup>13</sup> Anayasa Mahkemesi Refah Partisi yöneticilerinin ve üyelerinin laiklik ilkesine aykırı eylemler gerçekleştirdiklerini ve bu eylemlerle partinin bu nitelikteki eylemlerin odağı haline gelmiş olduğunu saptamış ve 9/2 oy çokluğu ile kapatma kararı<sup>14</sup> vermiştir.<sup>15</sup>

1997 yılında, Demokratik Barış Hareketi Partisi hakkında, programında laiklik ilkesine aykırı amaç gütmeye gerekçesiyle açılan kapatma davası, Anayasa Mahkemesi tarafından hem esas hem de gerekçe yönünden oy çokluğu ile reddedilmiştir.<sup>16</sup>

<sup>10</sup> Öden, Merih, *Türk Anayasa Hukukunda Siyasî Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları*, s. 54, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.

<sup>11</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 19.03.1996 Tarih ve 1995/1 Esas, 1996/1 Karar sayılı kararı ile; 14.02.1997 Tarih ve 1996/1 Esas, 1997/1 Karar sayılı kararı.

<sup>12</sup> Öden, Merih, *a. g. e.*, s. 74.

<sup>13</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Öden, Merih, *a. g. e.*, s. 72 vd.

<sup>14</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 16.01.1998 Tarih ve 1997/1 Esas, 1998/1 Karar sayılı kararı.

<sup>15</sup> Anayasa Mahkemesi 16.01.1998 tarihli, Refah Partisi'nin kapatılma davasıyla ilgili kararın gerekçesinde ayrıca şu görüşlere de yer vermiştir: "Öğretide ve uygulamada doğruluğu her zaman kontrol edilebilen videobantlar, yasa dışı yollarla elde edilmediği sürece, yargıda kanıt olarak kabul edilmektedir. Videobantlarının, yasa dışı yollarla sağlanmadığı ve konuşmaların da görüntü ve içerik bakımından bunları yaptığı iddia edilen kişilere ait olduğu dosyada bulunan belgeler ve bilirkişilerce yaptırılan çözümle sabit olduğundan, videobantlar delil olarak kabul edilmiştir." Akyazan, Ahmet Emrah, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Yeni Müesseseler: Gizli Soruşturmacı ve Teknik Araçlarla İzleme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 62, Ocak/Şubat 2006, s. 205.

<sup>16</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 22.05.1997 Tarih ve 1996/3 Esas, 1997/3 Karar sayılı kararı.

1999 yılında Demokratik Kitle Partisi'nin programı, azınlık yaratma ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozma yasaklarına aykırı bulunarak, parti Anayasa Mahkemesi'nce kapatılmıştır.<sup>17</sup>

1999 yılında Fazilet Partisi hakkında laiklik ilkesine aykırı beyanlarda ve eylemlerde bulunma iddiası ile açılan kapatma davası sonunda Anayasa Mahkemesi, Fazilet Partisi'nin genel başkanı ile partili milletvekillerinin ve bazı parti üyelerinin laiklik ilkesine aykırı beyanlarda ve eylemlerde bulunduklarını ve Fazilet Partisi'nin de söz konusu eylemleri benimseyerek laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline gelmiş olduğunu saptayarak, 8/3 oy çokluğu ile kapatılmasına karar vermiştir.<sup>18</sup>

03.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun'la 1982 Anayasası'nda siyasi partilerin kapatılmaları konusunda üç önemli değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerle, 69. maddenin 6. fıkrasına "odak" halini belirleyen bir cümle eklenmiş; 6. fıkradan sonra yeni bir fıkra ile, 69. maddenin önceki fıkralarında öngörülen temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre siyasi partinin devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılabileceği müeyyidesi getirilmiş; 149. maddesinde yapılan üçüncü değişiklikle de siyasi partilerin kapatılması kararında, Anayasa Mahkemesi'nin salt çoğunlukla karar alma kuralı yerine, beşte üç oy çokluğu şartı getirilmiştir.

03.10.2001 tarihli değişiklikten sonra Anayasa Mahkemesi, Halkın Demokrasi Partisi'nin parti genel kongresi ile genel başkanının ve diğer bazı parti yöneticileri ile üyelerinin beyan ve eylemleriyle PKK terör örgütüne yardım ve destek sağlayarak, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı nitelikteki eylemlerin işlendiği bir odak haline geldiğini belirterek, temelli kapatılmasına oy birliğiyle karar vermiştir.<sup>19</sup>

Yukarıda dört dönem halinde incelediğimiz, 1982 Anayasası'na göre siyasi parti kapatma davalarında, Anayasa Mahkemesi açılan 26 davadan 17'sinde ilgili siyasi partiler hakkında kapatma kararı vermiş, 9 siyasi parti hakkındaki davaları ise reddetmiştir.

<sup>17</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 26.02.1999 Tarih ve 1997/2 Esas, 1999/1 Karar sayılı kararı.

<sup>18</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 22.06.2001 Tarih ve 1999/2 Esas, 2001/2 Karar sayılı kararı.

<sup>19</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 13.03.2003 Tarih ve 1999/1 Esas, 2003/1 Karar sayılı kararı.

1982 - 1990 döneminde açılan 8 siyasi parti kapatma davasından 1'i kabul edilip 7'si reddedilmiş; 1991-1994 döneminde açılan 11 davanın 10'u kabul edilip 1'i reddedilmiş; 1995-2001/6 döneminde açılan 6 davadan 5'i kabul edilip 1'i reddedilmiş; 2001 yılının ikinci yarısından sonraki dönemde ise, açılan 1 dava temelli kapatma kararı ile sonuçlanmıştır.

#### IV. Hukukî Mevzuat Çerçevesinde Siyasî Partilerin Kapatılmasında Uygulanan Model

##### 1. Kapatılmaya Neden Olan Üç Husus

1982 Anayasası'nın ve Siyasi Partiler Kanunu'nun günümüzdeki son şekline göre siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesi'nce kesin olarak karara bağlanır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı kapatma davasını:

- Re'sen, yani görevi nedeniyle,
- Bakanlar Kurulu kararı ile Adalet Bakanı'nın talebi üzerine,
- Bir siyasi partinin talebi üzerine açabilir.

Adalet Bakanı'nın ve bir siyasi partinin talebini inceleyen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, yeterli delil bulunmadığı kanısına varırsa davayı açmaz.

Bu kararın kendilerine bildirilmesi üzerine Adalet Bakanı veya talepte bulunan siyasi parti, Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kurulu'na yazı ile itirazda bulunabilir. Bu kurul itirazı 30 gün içinde inceleyip, dava açılıp açılmaması konusunda karar verir. (SPK m. 100)

Adalet Bakanı'nın ve bir siyasi partinin talebi ile kapatma davası açılması uygulaması, milletvekili genel seçimiyle, bu seçimin yenilenmesine veya milletvekili ara seçimlerine dair verilen kararın *Resmî Gazete'*de yayımlandığı tarihten başlayarak oy verme gününün ertesi gününe kadar geçecek süre içinde uygulanamaz. (SPK m. 100/son fıkra)

Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerinde, 1995 ve 2001 yıllarında yapılan değişikliklerden sonra, siyasi partilerin temelli kapatılmasına yol açabilecek yasaklar, Anayasa'da sayılı ve sınırlı olarak öngörülmüştür.

Bundan böyle siyasi parti yasaklarının kanunla genişletilerek yenilerinin eklenmesi hukuken mümkün değildir.<sup>20</sup>

Anayasa'nın mevcut hükümlerine göre bir siyasi partinin temelli kapatılması için:

a. Partinin tüzük ve programının Anayasa'nın 68/4. maddesinde öngörülen yasaklara aykırı olması,

b. Partinin eylemlerinin Anayasa'nın 68/4. maddesinde öngörülen yasaklara aykırı olması,

c. Partinin yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddî yardım alması (Any. m. 69/10) gerekmektedir.

Bu suretle Anayasal model içinde siyasi partilerin temelli kapatılması yukarıda sayılan üç hal ile sınırlı tutulmuştur. Siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi'nce temelli kapatılması için bu üç halin kanıtlanmış olması gerekmektedir. Bu üç hal dışındaki nedenlerle siyasi partilerin temelli kapatılmaları mümkün değildir.

## 2. Anayasa Mahkemesi'nin Takdir Yetkisi

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın iddianamesinde kapatma istemini dayandırdığı bütün eylemler, Anayasa Mahkemesi'nce araştırılır ve her eylem hakkında bir kanaate varılır.<sup>21</sup>

Anayasa'nın 68/4. maddesi hükümlerine aykırı eylemleri nedeniyle bir siyasi partinin temelli kapatılması, ancak partinin bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespiti halinde mümkündür.

Anayasa'nın 69/6. maddesinde “*odak haline gelme*” şartlarının tanımı yapılarak, bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin takdir yetkisi bir ölçüde sınırlandırılmıştır. Böylece önceleri Anayasa Mahkemesi'nin takdirine bırakılan “*odak haline gelme*” durumuna tanım getirilerek, siyasi partilerin kapatılması kural boyutunda zorlaştırılmış ve Anayasa Mahkemesi'nin inisiyatifinden çıkarılmaya çalışılmıştır.

<sup>20</sup> Teziç, Erdoğan, a. g. e., s. 327

<sup>21</sup> Öden, Merih, a. g. e., s. 105



Anayasa Mahkemesi'nin takdir yetkisinin bir diğer boyutu ise, siyasi parti kapatma davalarında ilgili bazı kanun maddelerinin ön mesele kabul edilerek incelemeye alınması ve Anayasa'ya aykırılık yönünden değerlendirilmesidir.

Anayasa Mahkemesi 12.12.2000 Tarih ve 2000/86 Esas, 2000/50 Karar sayılı kararı ile, Siyasi Partiler Kanunu'nun 103. maddesinin 2. fıkrasını Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerine aykırı bularak iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın Fazilet Partisi ile ilgili temelli kapatılma davası sırasında, davada uygulanacak Siyasi Partiler Kanunu'nun 103. maddesinin 2. fıkrasının<sup>22</sup> Anayasa'ya aykırılığı savının Anayasa Mahkemesi'nce ciddi bulunarak değerlendirilmesi sonucunda verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi bu konunun incelenmesine, Anayasa'nın 152., 2949 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 28. maddesi uyarınca karar vermiştir. Bu konuda Anayasa Mahkemesi Başkanı dahil 5 üyenin karşı oylarına rağmen 6/5 oy çokluğu ile karar verilmiştir.

103. maddenin 2. fıkrasında yasak fiillerin parti organlarınca kararlilikla işlenmesi hali öngörülmekte, ancak parti organları arasında parti genel başkanı sayılmamaktadır. Anayasa Mahkemesi bu durumu kararının önemli bir gerekçesi olarak vurgulamıştır.

Anayasa Mahkemesi kararının nihai iptal gerekçesi ise şu şekilde kaleme alınmıştır:<sup>23</sup>

*"... Bu durumda, 103. maddenin ikinci fıkrasındaki düzenlemeye göre, Anayasa'nın 69. maddesinin 6. fıkrası uyarınca bir siyasi partinin 68. maddenin 4. fıkrası hükümlerine aykırı fiillerin işlendiği odak haline geldiğinin saptanması olanaksızlığa varan bir zorluk içermektedir.*

*Siyasi partilerin Anayasa ile belirlenmiş demokratik temel düzeni yıkmaya veya önemli ölçüde tehlikeye düşürmeye yönelmeleri söz konusu olduğunda yaptırım uygulanmasını engellemek ya da önemli ölçüde zorlaştırmak demokratik sistemin özünü bağdaşmaz. Bu nedenle, Anayasal kuralların ve bu kurallar doğrultusunda siyasi partiler hakkındaki yasal düzenlemelerin, Anayasa Mahkemesi'nin parti yasakları ile düşünce ve buna bağlı olarak siyasi örgütlenme*

<sup>22</sup> 4445 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.

<sup>23</sup> <http://www.anayasa.gov.tr/kararlar/iptalitiraz/k2000/k2000-50.htm>



*özgürlüğü arasındaki hassas dengeyi kurmasına ve korumasına elverişli olması gerekir. İtiraz konusu düzenlemenin ise buna olanak vermediği açıktır.*

*Belirtilen nedenlerle, Siyasi Partiler Yasası'nın 103. maddesinin ikinci fıkrası Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerine aykırıdır. İptali gerekir ...."*

### 3. Kapatılma Yerine Devlet Yardımının Kesilmesi Müeyyidesi

Anayasa'nın 69. maddesinin 7. fıkrasında, m. 68/4 hükümlerine göre dava açıldığında, dava konusu fiillerin ağırlığına göre Anayasa Mahkemesi temelli kapatma yerine ilgili siyasi partinin,

- Devlet yardımından kısmen veya
- Devlet yardımından tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilecektir.

Bu müeyyide bir önceki bölümde incelediğimiz temelli kapatma hallerinden sadece ilk ikisi için söz konusu olmaktadır. Yani üçüncü temelli kapatma hali olan, yabancı devlet ya da kuruluşlardan maddî yardım alma durumunda, devlet yardımından yoksun bırakılma müeyyidesinin uygulanması ön görülmemiştir.

Anayasa'nın 68/4 maddesi hükümlerine göre dava açılması son derecede ciddî bir hadisedir. İddianamedeki hususlar Anayasa Mahkemesi'nce doğru bulunarak, "odak" haline gelme tespit edilmişse, temelli kapatma kararı verilmesi doğaldır. Böylesine önemli bir konuda "devlet yardımından yoksun bırakma" şeklindeki alternatif bir müeyyide öngörülmesi biraz şaşırtıcıdır. Zira, mali bir cezanın, temelli kapatmanın alternatifi olabileceğini düşünmek isabetli görünmemektedir.

Devlet yardımından yoksun bırakma müeyyidesinin temelli kapatma alternatifi olarak öngörülmesi yerine, siyasi partilerin diğer aykırılıkları için, örneğin ticarî faaliyete girişme halinde öngörülmesi daha doğru olurdu.

Diğer taraftan bu alternatif müeyyide belirli bir imkânsızlıkla da karşılaşabilir; temelli kapatma yerine bu alternatif müeyyidenin uygulanması düşünülen bir siyasi parti, eğer devlet yardımı alamıyorsa ne olacaktır? Bütün siyasi partiler devlet yardımından yararlanmadıkları gibi, yardım alan partiler de yardımdan eşit olarak yararlanmamaktadırlar.<sup>24</sup>

<sup>24</sup> Öden, Merih, *a. g. e.*, s. 93

Belirtilen değerlendirme güçlüklerine neden olunmaması için, devlet yardımından yoksun bırakılma müeyyidesi, temelli kapatmanın alternatifi olmaktan çıkarılarak, tanımı yapılmış diğer parti aykırılıkları için öngörülmalıdır.

Temelli kapatma yerine devlet yardımından yoksun bırakılması bir siyasi partinin yasak faaliyetlerini sürdürmesini de engellemeyecektir. Ayrıca devlet yardımından yoksun bırakma müeyyidesi bir defalık bir uygulama olacağı için, o siyasi partinin daha sonra devlet yardımı almasını da engellemeyecektir.

Devlet yardımından yoksun bırakma, bir siyasi partinin, Anayasa'nın 68/4. maddesi hükümlerine aykırı nitelikteki eylemlerinin ağırlığıyla ve özellikle yarattıkları tehlikenin büyüklüğüyle orantılı bir tedbir olarak görülmemektedir. Bu durumdaki bir siyasi partinin demokratik düzene karşı ortaya çıkardığı tehlikenin, malî bir müeyyide ile önlenemeyeceği açıktır.

Bütün bu nedenlerle Anayasa Mahkemesi'nin bu alternatif müeyyideyi uygulayamayacağı düşünülmektedir. Bu müeyyide, bir anlamda, kararlarda uygulama alanı bulamayacak bir düzenleme olarak görünmektedir.

#### 4. Temelli Kapatma ve Kapatma Kavramları

Anayasa'nın 149. maddesinin son fıkrasında, 1995 yılındaki değişiklikle; *"... ve siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda ... "* ibaresi eklenmiştir. Bu ibarede, görüldüğü üzere *"temelli kapatılma"* ve *"kapatılma"* şeklinde iki kavrama yer verilmiştir.

Anayasa'nın 69/4. maddesinde; *"siyasi partilerin kapatılması ..."* ve 2001 yılı değişikliğinden sonra Anayasa'nın 69. maddesinin son fıkrasında; *"siyasi partilerin ... kapatılmaları ... kanunla düzenlenir"*, 149. maddesinin ilk fıkrasında; *"... Anayasa değişikliklerinde ... siyasi parti davalarında kapatılmaya karar ... "* ifadelerinde de sadece *"kapatılma"* kavramına yer verilmiştir.

Siyasi Partiler Kanunu'nun ilgili maddelerinde ise *"kapatma"* kavramı kullanılmaktadır. Anayasa'nın *"temelli kapatma"* kavramını kullandığı maddelere paralel Siyasi Partiler Kanunu'nda düzenlenen maddelerde *"kapatma"* kavramına yer verilmiş olması önemli bir uyumsuzluktur.

“Kapatma” kavramı, tekrar açılabilmeyi içerdiği halde, “temelli kapatma” kavramında tekrar açılabilme anlamı mevcut değildir. Bu nedenle Siyasi Partiler Kanunu’nda, Anayasa’nın öngördüğü “temelli kapatma” kavramının yerine “kapatma” kavramının kullanıldığı maddelerin “Anayasa’ya aykırılık” nedeniyle iptalleri gündeme gelebilecektir.

Anayasa’nın 149. maddesinin son fıkrasında kullandığı; “... ve siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda ...” ifadesi içinde yer verilen “siyasi partilerin kapatılması” kavramı ile ne anlatılmak istendiği açık değildir. Eğer Anayasa temelli kapatılma dışında sadece kapatılmayı gerektiren bazı halleri öngörmüşse, bunların da açık şekilde belirtilmiş olması gerekirdi. Oysa Anayasa’da siyasi partilerin geçici bir süre kapatılacağına dair hüküm bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi’nin ileride vereceği kararların bu konuyu açıklığa kavuşturması mümkündür. Ancak daha sağlıklı çözümün önce Anayasa’da sonra da Siyasi Partiler Kanunu’nda gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla sağlanabileceği düşünülmektedir.

## 5. Kapatma Kararı İçin Salt Çoğunluk Yerine Beşte Üç Çoğunluk Kuralı

Başlangıçta Anayasa Mahkemesi’nin salt çoğunluğu ile verilen siyasi parti kapatma kararları, Anayasa’nın 149/1 maddesinde 2001 yılında yapılan değişikliklerle beşte üç oy çokluğu şartına bağlanmıştır.

Anayasa değişikliği sırasındaki görüşmelerde, kapatma kararının üçte iki çoğunlukla verilebilmesi gündeme gelmişse de, neticede beşte üç çoğunluk şartı kabul edilmiştir.

## 6. Siyasi Partilerin Temelli Kapatılmasının Sonuçları

Bir siyasi partinin temelli kapatılması, önemli sonuçlar doğuran bir karardır. Temelli kapatma kararı siyasi partinin tüzel kişiliği, üyeleri ve mal varlığı açısından incelenmelidir.

### a. Parti Tüzel Kişiliği Açısından

Temelli kapatılma ile siyasi partinin tüzel kişiliği de sona ermektedir. Bu durumda aynı adla yeni bir siyasi parti de kurulamayacağı için,

temelli kapatılan bir siyasi partinin tüzel kişiliğinin de tarihe karıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Partinin hukukî varlığı tamamen sona ermektedir.

### b. Partinin Üyeleri Açısından

Anayasa'nın 69/4 maddesi uyarınca, bir siyasi partinin temelli kapatılmasına, beyan ve faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesi'nin temelli kapatma kararının yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle başka bir partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 95. maddesinde, Anayasa'nın 69/9 maddesindeki yasaklama hükmü yer almakta, maddenin son cümlesinde ise ek olarak, siyasi partilerin bu kişileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremeyeceği yasağı da getirilmektedir. 95. madde ile getirilen, bir siyasi partiden milletvekili aday olamama yasaklamasının, bağımsız milletvekili aday olamamayı da kapsamına aldığını kabul etmek gerekir. Anayasa koyucunun, partinin kapatılmasına sebep olanların, sonradan milletvekili seçilerek tekrar siyasi hayatta aktif rol almalarına izin verdiğini söylemek, 69. maddenin 9. fıkrasındaki hükmün sevk edilmiş amacına uygun düşmemektedir. Bu nedenle yasaklanan bu kişilerin evleviyetle milletvekilliğinden yasaklananlar kapsamına dahil olduğunu belirtmek gerekir.<sup>25</sup>

Anayasa'nın 69/9 maddesinde yer almadığı halde, milletvekili aday olamama yasağının Siyasi Partiler Kanunu'nun 95. maddesinde yer almış olması, m. 69/9 hükmüne bir aykırılık oluşturmamaktadır. Çünkü milletvekili aday olamama bir cezalandırma değil, geleceğe ilişkin bir siyasi tedbirdir.

Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesi'nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın *Resmî Gazete*'de gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu kararın gereğini derhal yerine getirip Genel Kurul'a bilgi sunar. (Any. m. 84/5)

<sup>25</sup> Teziç, Erdoğan, a. g. e., s. 332

Temelli kapatılan siyasi partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki diğer üyelerinin parlamenterlik sıfatları ise partisiz olarak devam eder.

### c. Partinin Mal Varlığı Açısından

Siyasi Partiler Kanunu'nun 107. maddesi hükmü gereğince, Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan siyasi partinin bütün malları Hazine'ye geçer. Siyasi partinin tüzel kişiliği sona ermiş olduğu ve mal varlığı üzerinde tasarruf hakkı kalmadığı için, Hazine'nin bu mal varlığı üzerinde tasarruf hakkı kazanması, kapatılmanın tabii sonucudur.

## V. Model ile İlgili Sorunlar Ve Tartışmalar

1982 Anayasası'nın bugünkü şekline ulaşılırken geçen 23 yıllık dönemde, Türkiye'de yaşanan çeşitli siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylar ve ortaya çıkan yeni değerlendirmeler ve eğilimlerle bağlantılı olarak Anayasa'nın çeşitli maddelerinde, bu arada siyasi partilerin kapatılmaları ile ilgili maddelerinde de değişikliklere gidilmiştir. Bütün bu değişikliklerle ulaşılan bu günkü anayasal siyasi parti kapatılması modeli, hem değişikliklerin yapıldığı dönemlerde ve hem de çeşitli siyasi partilerin kapatılma davaları sürecinde pek çok tartışmalara neden olmuş ve ortaya çıkan sorunlar ve görüş farklılıkları günümüzde de gündemde kalmaya devam etmiştir.

Model ile ilgili bazı sorun ve tartışmalara da çalışmamızın bu bölümünde yer verilmektedir.

### 1. Odak Teşkil Etme Kavramı

Siyasi partilerin temelli kapatılmaları için, Anayasa'nın 68/4 maddesindeki hükümlere aykırı hareket etmeleri ve siyasi partinin bu tür eylemlerin odağını teşkil etmesi hali, daha önce temelli kapatma davasını inceleyen Anayasa Mahkemesi'nin takdir yetkisinde iken, 2001 değişikliğinde 69. maddenin 6. fıkrasına eklenen bir paragraf ile siyasi partinin "odak" haline gelmesinin tanımı yapılarak bu takdir yetkisi kısıtlanmıştır. Bu tanıma göre, temelli kapatılmaya neden olabilecek fiiller;

- Partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği,

- Bu durum, o partinin büyük kongre veya yönetim organları veya genel başkan veya merkez karar veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca, zımnen veya açıkça benimsendiği, yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, o siyasi parti söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.

Böylece, önceleri Anayasa Mahkemesi'nin takdirine bırakılan “*odak*” olma hali, tanımlanıp ölçü haline getirilmek suretiyle Anayasa Mahkemesi'nin takdir yetkisi kısıtlanmış ve siyasi partilerin kapatılması kural boyutunda zorlaştırılmıştır.<sup>26</sup>

Anayasa'nın 69/6 maddesinde “*odak*” halinin tanımı yapılırken, eylemlerin yoğun şekilde yapılması ve bunların siyasi parti tarafından açıkça benimsenmesi şartları getirilmiştir.

Diğer taraftan, eylemleri yapan kişiler arasında, genel başkan yardımcıları ve parti genel sekreterinin sayılmamış olması da, “*odak*” halinin tespiti için bir noksanlık teşkil etmektedir. Oysa bu kişilerin bir siyasi partiyi temsile yetkili kişiler olduğu ve eylemlerinin partiyi ilzam edeceği açıktır.

“*Odak*” halini tanımlayan bu hüküm daha önce, Siyasi Partiler Kanunu'nun 103. maddesinin 4445 sayılı Kanun'la değişik 2. fıkrasında yer alıyordu. Anayasa Mahkemesi Fazilet Partisi için açılan kapatma davasında, Siyasi Partiler Kanunu'nun bu hükmünü bir ön sorun olarak incelemiş ve Anayasa'ya aykırı bularak 2. fıkrayı iptal etmişti. İşte iptal edilen bu hükmün, Anayasa koyucu tarafından bu defa da Anayasa hükmü olarak 69. maddenin 6. fıkrasına taşınması, Anayasa Mahkemesi kararının etkisini de ortadan kaldırma amacını taşımakta ve hukuk devleti anlayışıyla da bağdaşmamaktadır.

“*Odak*” teşkil etme halinin Anayasa'da tanımlanması yerine, Anayasa Mahkemesi'nin kararları çerçevesinde oluşacak içtihatlarla daha sağlıklı ve kalıcı bir çözüme ulaşılabilirdi.

“*Odak*” teşkil etme konusu ile ilgili bir başka tartışma da, bir siyasi partinin Anayasa'nın 68/4 maddesindeki hükümlere aykırı hareket ettiği açık şekilde gözlemlenirken, “*odak*” olma şartının gerçekleşmesinin beklenmesi sırasında, demokratik rejimin yıkılması ya da laikliğin yok

<sup>26</sup> Teziç, Erdoğan, a. g. e., s. 330

olması ile karşılaşılma olasılığıdır. Bu durumda “*odak*” halinin tespiti şartı, rejim için tehlikeli bir siyasi partinin kapatılmasında gecikilmesi ve partinin tehlikeli amaçlarını gerçekleştirmesi riskini de ortaya çıkarabilecektir.

Bir siyasi partinin, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine ya da devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği esasına aykırı bir amaç güttüğü, program, tüzük ve faaliyetlerinden anlaşılır. Partinin yayımladığı bildiriler, her türlü propaganda faaliyetleri, gösteriler, toplantı ve konferanslar, parti içi eğitim çalışmaları, partinin resmî açıklama ve yayınları parti içi faaliyetleri arasındadır. Federal Alman Anayasa Mahkemesi parti faaliyetlerini saydıktan sonra, bir partinin Anayasa’ya aykırı bir amaç güttüğünün, o partinin “*siyasal üslubunun bütünlüğünden*” anlaşılacağını belirtmektedir.<sup>27</sup> Bu itibarla “*odak*” olma hali tespitine gerek kalmaksızın da, bir siyasi partinin Anayasa’nın 68/4 maddesine aykırı tutumu ve yaklaşımı tespit edilebilecektir.

Görüldüğü gibi, “*odak*” olma halinin tespiti şartı, rejimin korunmasını ön plana çıkaran görüşler ile, siyasi partileri güvence altına almak gerekliliğine inanan görüşler arasında farklı değerlendirmelere neden olan bir kavram teşkil etmeye devam etmektedir.

## 2. Kapatma Davalarında Beşte Üç Oy Çoğunluğu Gerekliliği

Anayasa Mahkemesi’nde 11 üye bulunduğu düşünülecek olursa, bir siyasi partinin kapatılabilmesi için salt çoğunluk halinde 6 üyenin kapatma kararı vermesi gerekirken, beşte üç oy çokluğu şartında 7 üyenin bu yönde oy kullanması gerekecektir.<sup>28</sup>

Beşte üç şartının uygulanması nedeniyle, siyasi partinin kapatılmasına muhalif kalan 5 üye, partinin kapatılması görüşündeki 6 üyenin görüşünü etkisiz hale getirmektedir.

Bu durumda azınlık görüşü ile demokratik rejim karşıtı siyasi partiler himaye edilmiş olacaktır. Beşte üç nitelikli çoğunluk şartının getirilmesi, siyasi kadroların Anayasa Mahkemesi’ne duydukları güvensizliğin bariz örneğidir. Diğer taraftan beşte üç çoğunluk şartı, kanun iptallerinde öngörülmediği için, ileride kanunların Anayasa

<sup>27</sup> Tanilli, Server, *a. g. e.*, s. 238

<sup>28</sup> Üçte iki şartı kabul edilseydi, 8 üyenin oyuna ihtiyaç duyulacaktı.



Mahkemesi üyelerinin salt çoğunluğu ile iptali bazı tartışmalara yol açacaktır.<sup>29</sup>

Ayrıca Anayasa'ya aykırı eylemlerin işlendiği bir odak haline gelmiş olduğu konusunda salt çoğunluğun olduğu bir siyasi partinin kapatılamaması da bu kez meşruluk tartışmalarına neden olabilir. Anayasa Mahkemesi'nin salt çoğunluğa ulaşan sayıda üyelerinin, karşı oy yazılarında, bir siyasi partinin niçin kapatılması gerektiğini gerekçeleriyle açıklamaları, kararı kamuoyunda tartışmalı hale getirir.<sup>30</sup>

Netice itibarıyla, beşte üç çoğunluk şartının siyasi partilerin kapatılmasını zorlaştırırken, rejimin kendini korumasını da zorlaştıracığı ve kamuoyunda tartışmalara neden olabileceği görülmektedir.

### 3. Militan Demokrasi Anlayışı

Mücadeleci veya militan demokrasi kavramı, demokrasinin herhangi bir nedenle bir tehlikeye karşı mücadele etmesi ve kendini koruması gereğini öne çıkarmaktadır. Demokrasinin imkânlarından yararlanarak, kendi amaçladıkları düzeni kurmak ve demokrasiyi de ortadan kaldırmak isteyen gruplara karşı demokrasinin kendini korumak için aktif tedbirler almasını öngörür. Demokrasiyi yok etmek isteyen grup ve siyasi partilerin faaliyetlerini önlemek amacıyla, gerekirse bunların ifade ve örgütlenme özgürlüklerini kısıtlayan ve bunlara karşı hukuksal, siyasal ve toplumsal alanda aktif bir tutum içerisine giren liberal demokrasinin, 1930'lardan sonraki siyasal ve toplumsal koşullar sonucunda ortaya çıkardığı farklı bir yorumudur.<sup>31</sup>

1982 Anayasası'nın 68. maddesinin gerekçesinde, Türkiye'de sınıf ve zümre esasını, komünizmi, faşizmi, teokrasiyi ve herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi esas alan siyasi partinin kurulamayacağı esası kabul edilmiştir.

1982 Anayasası'nda demokratik, laik ve üniter devlet düzeni, özenle ve öncelikle korunan özelliklerdir. Siyasi partilerin kapatılmasına neden olan düzenlemeler de, Anayasa'nın özenle korunan bu özelliklerine yönelebilecek tehlikeleri önlemeyi amaçlamaktadır.

<sup>29</sup> Teziç, Erdoğan, *a. g. e.*, s. 330 .

<sup>30</sup> Öden, Merih, *a. g. e.*, s. 100.

<sup>31</sup> Hakyemez, Yusuf Şevki, *Militan Demokrasi Anlayışı Ve 1982 Anayasası*, s. 31 – 34, Ekim 2000.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş şartları ve kuruluşunu izleyen ilk dönemde karşılaştığı çeşitli tehlikeler, Anayasal yapıdaki demokratik, laik ve üniter devlet düzeninin korunmasına daha büyük önem verilmesine neden olmuştur. Bu yaklaşım içinde, 1982 Anayasası'nda siyasi partilerin kapatılmasını öngören hükümler, militan (mücadeleci) demokrasi anlayışının belirgin izlerini taşımaktadır. Nitekim 1982 sonrasında çok sayıda siyasi parti kapatılmış ve Türkiye militan demokrasi anlayışının doğuşundan bu yana en çok parti kapatılan ülke olmuştur.

#### 4. Kapatılma Davasının Niteliği Sorunu

Bir siyasi partinin kapatılması son derecede önemli ve ağır bir karardır. Siyasal ve sosyal yansımaları nedeniyle de fevkalâde hassas bir konudur. Böylesine önemli bir kararın hukukî niteliği de dikkatle irdelenmesi gereken bir olgudur.

1995 yılına kadar, siyasi partilerin kapatılma davalarının ceza davası niteliğinde olduğu görüşünü benimseyen Anayasa Mahkemesi, 1995 yılına Anayasa'nın 69. maddesinde gerçekleştirilen değişikliklerden sonra görüşünü değiştirmiş ve bir kararında; partilerin kapatılma davalarının ceza davası değil, kendine özgü bir dava olduğunu ifade etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi'nin kapatılmasına ilişkin davada da aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur:<sup>32</sup>

*"... ceza hukukuna daha yakın kabul edilse de, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, bütünüyle ceza hukuku kuralları içinde değerlendirilmesine olanak bulunmayan kendine özgü davalardır. Ayrıca, siyasi partilere yasaklanan eylemlerin niteliği, bunların kapatılma sonucunu doğurabilmesi için aranan koşullar ve uygulanan yaptırım türünün ceza hukukundaki suç ve cezalardan farklılık göstermesi de bu davaların kendine özgü niteliğini öne çıkarmaktadır .... "*

Buna karşılık, Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kapatma kararının, hak ve özgürlüklerin tamamen kullanılamaz hale gelmesi hükmünü de içermesi nedeniyle, bu davanın bir ceza davası olduğu da

<sup>32</sup> Anayasa Mahkemesi'nin 16.01.1998 Tarih ve 1997/1 Esas, 1998/1 Karar sayılı kararı, <http://www.anayasa.gov.tr/kararlar/spk/k1998/k1998-01.htm>

öne sürülmektedir. Buradaki yaklaşım, Anayasa’da ve Siyasi Partiler Kanunu’nda tanımlanan ve yasaklanan bir eylemi gerçekleştirdiği iddiasıyla bir siyasi partinin kapatılması sonucunda, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün de ortadan kaldırılıyor olmasıdır.

Örgütlenme ve ifade özgürlüğünün siyasi partiler eliyle kullanılmasına doğrudan müdahale sebebiyle, cezaî/siyasi; kapatılma, siyasetten yasaklılık gibi cezaî ve kapatılan siyasi partinin mallarına Hazine’ce el konulması gibi cezaî/malî sonuçları açısından, kapatılma davasının cezaî niteliğini öne çıkaran görüşler de mevcuttur.<sup>33</sup>

Bir diğer görüşe göre de; parti kapatılması cezaî yaptırım değildir, bu karar siyasi parti tüzel kişiliğinin sona erdirilmesi niteliğinde bir tespit kararıdır.<sup>34</sup>

### 5. Kapatılma Davalarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Uygunluğu Sorunu

Anayasa Mahkemesi’nin bazı kapatma davalarında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerine atıfta bulunduğunu görüyoruz.

Anayasa Mahkemesi Refah ve Fazilet Partileri ile ilgili kapatma davalarında aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:<sup>35</sup>

*“... Anayasa Mahkemesi, siyasi parti kapatma davalarında usulüne uygun biçimde yürürlüğe konulan antlaşma kurallarını da gözetmektedir. Bu nedenle, kararlarında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ne ve Avrupa Sosyal Haklar Temel Yasası’na yollamada bulunmaktadır. İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlükler Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda da güvence altına alınmıştır ... ”*

Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni, Anayasa hükümlerini yorumlarken destek ölçü norm olarak kullanmaktadır.

<sup>33</sup> Durmuş, Arzu, *Siyasî Partilerin Kapatılması Ve Yüce Divan Kararlarını Yeniden Tartışmak*, s. 54, Beta Basım A. Ş., Şubat 2001, İstanbul

<sup>34</sup> Teziç, Erdoğan, *a. g. e.*, s. 327

<sup>35</sup> Anayasa Mahkemesi’nin 16.01.1998 Tarih ve 1997/1 Esas, 1998/1 Karar sayılı kararı ile 22.06.2001 Tarih ve 1999/2 Esas, 2001/2 Karar sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesi, Refah ve Fazilet partileriyle ilgili kapatma davalarında, bu siyasi partilerin yöneticilerinin ve üyelerinin laiklik ilkesine aykırı eylemleriyle demokratik hak ve özgürlükleri, demokratik hukuk düzenini ortadan kaldırarak din kurallarına dayalı bir düzeni kurmak için bir araç olarak kullandıklarını, bu eylemlerin Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri karşısında olduğu kadar, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 30. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 17. maddesi karşısında da korunma göremeyeceğini açıklamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi'nin Refah Partisi hakkında verdiği kapatma kararını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı görmemiş ve Refah Partisi'nin özünde demokrasi ile bağdaşmayan, dine dayalı şeriat düzenini kurmayı amaçladığını ve kamu düzeninde yakın bir tehlike yarattığını açıklamıştır.

Buna mukabil, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi'nin daha önce Türkiye Birleşik Komünist Partisi ile Demokrasi Partisi'nin tüzük ve programını; Sosyalist Parti ile Halkın Emek Partisi'nin ise eylemlerini ayrılıkçı ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesine aykırı nitelikte görerek verdiği kapatma kararlarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı bulmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu kapatma davaları ile ilgili olarak, bu siyasi partilerin eylemlerinin şiddeti savunma veya şiddeti teşvik edip kışkırtma niteliğinde olmadıkça veya şiddet kullanılmasına yol açmadıkça, demokrasinin temel ilkeleriyle çelişmeyeceğini açıklamıştır.<sup>36</sup>

Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, siyasi partilerin kapatılması konusunda, laiklik ilkesinin korunması açısından içtihatlarının farklı olmadığı görülmektedir.

Buna karşılık, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne yönelik faaliyetler konusunda her iki mahkemenin içtihatlarında, Türkiye'nin somut şartlarını değerlendirme açısından farklılıklar olduğu düşünülmekte ve ayrılıkçı partiler hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin daha hoşgörülü bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

<sup>36</sup> Öden, Merih, *a. g. e.*, s. 184

## VI. SONUÇ

1982 Anayasası siyasi partilerin kapatılması için ana kriterler olarak, laiklik ilkesine ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne aykırı parti tüzük ve programları ile bu yöndeki eylemleri dikkate almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, kuruluşundan itibaren çeşitli dönemlerde karşı karşıya kaldığı tehlikeler dikkate alındığında, Anayasa'nın belirlediği siyasi parti kapatma kriterlerinin yerindeliği görülmektedir.

Gerçekten, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren zaman zaman baş gösteren şeraitçi hareketler ve isyanlar, ülkemizin demokrasiye geçişini izleyen yıllarda da, bu tür hareketlerle karşı son derecede dikkatli olunmasını gerektirmiştir. Zira demokrasi dönemine kadar isyan ve fiili saldırı hareketleri ile kendini gösteren irticaî hareketler, demokratik hayatın gelişmesi ile bazı siyasi parti oluşumları içinde kendini göstermeye başlamıştır. Bunun sonucunda da, 1982 Anayasası döneminde bu tür faaliyetlerin odağı haline geldiğine karar verilen Refah Partisi ve Fazilet Partisi Anayasa Mahkemesi'nce temelli kapatılmıştır.

Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne aykırılık kriteri ise, özellikle son 25 yıl içinde etkili şekilde ortaya çıkan silahlı bölücülük faaliyetlerine destek vermek amacıyla kurulan siyasi partilere karşı üniter devlet yapısını koruyucu bir ilke olarak önem kazanmıştır.

Türkiye'nin gerek tarihten gelen, gerekse jeopolitik konumundan kaynaklanan nedenlerle karşı karşıya bulunduğu tehlikeler, devletin varlığının laiklik ve üniter yapı içinde sürdürülebilmesini sağlayabilmek için, militan demokrasi anlayışı ile bu özelliklerini koruyucu tedbirler almasını zorunlu hale getirmiştir. Demokratik yapı içinde bu yönde alınan tedbirler de, 1982 Anayasası'nda siyasi partilerin kapatılması ile ilgili düzenlemelerde yansımaları bulmuştur.

Ancak 2001 yılında Anayasa'nın ilgili maddelerinde getirilen değişikliklerle, siyasi partilerin kapatılmalarını zorlaştıracı bazı düzenlemeler yapılarak, militan demokrasi anlayışında da bir yumuşamaya gidilmiştir.

Avrupa Birliği'ne aday ülke olma süreci içinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'de kapatılan siyasi partilerin de başvurmaya başladığı bir üst mahkeme statüsü kazanmaya başlamıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine aday ülke sıfatı ile üyelik müzakerelerine baş-

ladığı bu dönemde, siyasi parti kapatma davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin daha etkili ve ağırlıklı bir rol kazanması mümkün görünmektedir.

Ancak hemen ifade edelim ki, özellikle üniter yapıyı ilgilendiren aykırılıklar nedeniyle kapatılan ve kapatılması muhtemel siyasi partilere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi penceresinden getirilen ve getirilecek değerlendirmelerle, Türkiye'nin coğrafi konumunun ve 25 yıllık deneyiminin ortaya çıkardığı gerçeklerle ilgili değerlendirmeler, kolayca bağdaşmayacaktır.

1982 Anayasası ile öngörülen, siyasi partilerin kapatılmaları ile ilgili ölçüler, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik ve üniter yapısı ile varolabilme mücadelesinin gerekli savunma unsurlarıdır. Yabancı ülkelerin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin veya benzeri yabancı kurumların bu savunma unsurlarını zayıflatıcı karar ve telkinlerini büyük bir ihtiyatla karşılayıp değerlendirmek gerektiğine inanıyoruz. Ancak hemen ilâve edelim ki, bu konuda ihtiyatlı davranırken, demokratik parlamenter yapı eliyle, toplumun eğilimlerine doğru teşhis konmak suretiyle, siyasi partilerin demokrasiye daha fazla katkıda bulunmalarına olanak verecek Anayasal ve yasal yenilenmelerden de kaçınılmamalıdır.

### Kaynakça

Akyazan, Ahmet Emrah, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Yeni Müesseseler: Gizli Soruşturmacı ve Teknik Araçlarla İzleme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 62, Ocak/Şubat 2006.

Aliefendioğlu, Yılmaz, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Yayınları, Ankara 1996.

Aliefendioğlu, Yılmaz, *Anayasa Yargısı*, Yetkin Yayınları, Ankara 1997.

Durmuş, Arzu, *Siyasi Partilerin Kapatılması ve Yüce Divan Kararlarını Yeniden Tartışmak*, Beta Basım A. Ş., Şubat 2001, İstanbul.

Hakyemez, Yusuf Şevki, *Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası*, Ekim 2000.

Kaboğlu, İbrahim Ö., *Anayasa Yargısı*, İmge Kitabevi, 2. Baskı: Kasım 1997, Ankara.

Metin, Yüksel, *Siyasi Parti Kapatma Davalarında Ortaya Çıkan Ön Sorunlar*, <http://www.abchukuk.com/makale/makale38.html>, Erişim Tarihi: 22.05.2006

Öden, Merih, *Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları*, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.

Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Beşinci Baskı: 1998, Ankara.

Sağlam, Fazıl, *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1. Bası Temmuz 1999, İstanbul.

Tanilli, Server, *Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş*, Çağdaş Yayınları, 8. Bası, Haziran 1996, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A. Ş., 3. Baskı, Ocak 1998, İstanbul.

Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., 8. Bası Eylül 2003, İstanbul.

*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri, Millet Meclisi Vakfı Ofset Tesisi, 1982 Ankara.

*Resmî Gazete*, 22.12.2000/24268 tarih ve sayılı nüsha.